

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

การจัดการศึกษาในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบันการศึกษาในฐานะที่มีบทบาทเป็นกลไกของรัฐในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีคุณสมบัติสอดคล้องกับความต้องการของรัฐเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศให้บรรลุผลสำเร็จตามแนวนโยบายแห่งรัฐนั้น การศึกษาสามารถจะเอื้ออำนวยต่อความสำเร็จเหล่านั้นได้หรือไม่ เพียงไร จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาพึงทำความเข้าใจสภาพและสถานการณ์ปัจจุบันว่าประเทศและประชาคมโลกเรากำลังเผชิญอยู่กับสภาพการณ์เช่นไร การศึกษามีบทบาทและทิศทางการปฏิบัติอย่างไร(พิสิฐ นาครำไพ: 2537) การศึกษาต้องมุ่งพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคลมีคุณธรรมทั้งทางกายและทางใจ มุ่งพัฒนาครอบครัวให้มีความรักความอบอุ่น มุ่งสร้างความแข็งแกร่งของชุมชน ร่วมกันพัฒนาครอบครัว สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (สิปปนนท์ เกตุทัต : 2538) การศึกษาตามแนวทางดังกล่าวโดยรูปแบบซึ่งได้แก่ การเพิ่มมิติของการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน (พิสิฐ นาครำไพ: 2537) โดยรัฐจะต้องกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้ชุมชนในท้องถิ่นให้มีความคิดเห็นเรื่องหลักสูตร คู่มือการดำเนินงานของโรงเรียน ส่วนต่างๆ ของสังคม ก็จัดการศึกษา การฝึก การอบรมได้ (สิปปนนท์ เกตุทัต : 2538) แม้แต่จุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษาเองยังปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่ดีมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงาน มีนิสัยรักการทำงานและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในบ้านและชุมชน สามารถปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของบ้านและชุมชนตลอดจนอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน(สำเนียง สร้อยนาคพงศ์ : 2535)

ในการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539-2550 ได้กำหนดถึงการปฏิรูปการศึกษาในด้านของหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนไว้ว่า การจัดการกระบวนการเรียนการสอนควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากครอบครัว ชุมชนมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตร และจากการประชุมสัมมนา เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์สรุปว่า แนวทางในการจัดการศึกษานั้น ควรให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้นักเรียน โดยวิธีการนำนักเรียนไปศึกษาแหล่งความรู้ในชุมชนซึ่งโรงเรียนและชุมชนจะต้องมีการประสานร่วมกัน (ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ : 2539) จะเห็นได้ว่าแหล่ง

ความรู้ในชุมชนเป็นประสบการณ์ตรงในท้องถิ่น ที่เป็นรูปธรรม นักเรียนสามารถสัมผัสด้วยตนเองในสถานการณ์ที่ต่าง ๆ กัน เช่น บุคคล สถานที่ สิ่งของวัสดุในชุมชน ชุมชนเป็นห้องทดลองที่ดีของการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา เนื่องจากสอดคล้องกับลักษณะและธรรมชาติของเนื้อหาวิชาที่เน้นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มีจุดมุ่งหมายที่สร้างความเป็นพลเมืองดีให้แก่นักเรียน และแหล่งชุมชนมีประโยชน์มากมาย เช่น ทำให้ความรู้นักเรียนกว้างขวาง มีประสบการณ์หลากหลาย ส่งเสริมได้มีความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เพิ่มพูนเนื้อหาในห้องเรียนให้ชัดเจนขึ้น ด้วยการค้นคว้า สังเกต สืบสวน เป็นการฝึกความคุ้นเคย และความเข้าใจในสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น(ลัดดา ศิลาน้อย : 2534)

จากความสำคัญของแหล่งชุมชนดังกล่าวมาเป็นการสอดคล้องกับปัญหา และความต้องการ ของคณะผู้วิจัยในเรื่องที่ว่า การเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษาของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ศึกษาศาสตร์) ที่ผ่านมานักเรียนไม่สนใจในวิชานี้เท่าที่ควรซึ่งพิจารณาได้จากผลการเรียนที่ผ่านมาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างต่ำกว่ากลุ่มวิชาอื่น รวมทั้งลักษณะโรงเรียนสาธิตฯ เองเป็นโรงเรียนซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดอื่นๆ ทั้งในด้านจุดมุ่งหมายและการดำเนินการ ซึ่งโรงเรียนสาธิตฯ เองยังยึดระบบการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเป็นส่วนใหญ่ แต่มิได้มุ่งเน้นในเรื่องชุมชนเท่าใดนัก โรงเรียนสาธิตฯ กับชุมชนจึงขาดความสัมพันธ์ และไม่มีความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของกันและกันเท่าที่ควร ซึ่งผิดกับโรงเรียนประถมศึกษาโดยทั่วไป คณะผู้วิจัยเห็นด้วยกับนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของรัฐบาลในการที่จะส่งเสริมชุมชนกับโรงเรียนให้มีความสัมพันธ์กัน เพราะชุมชนมีส่วนร่วมส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนได้โดยเฉพาะในรูปแบบของแหล่งความรู้ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สถานที่ เอกสาร

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ถ้าจะทำให้การเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษาสอดคล้องกับนโยบายการปฏิรูปการศึกษาจุดมุ่งหมายและธรรมชาติของวิชาสังคมศึกษาแล้วควรหารูปแบบการเรียนการสอนด้วยการขยายขอบเขตของการศึกษาออกไปยังแหล่งชุมชนด้วย เพราะนักเรียนจะได้เรียนจากสภาพการณ์ที่แตกต่างกัน ด้วยการสัมผัสกับบุคคล สถานที่ และวัสดุสิ่งของต่างๆ ด้วยตนเองซึ่งอยู่ในลักษณะของประสบการณ์โดยตรง นักเรียนจะได้ลงมือกระทำด้วยตนเองได้เรียนรู้ สัมผัสปัญหาต่างๆ จากของจริง คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำนักเรียนออกไปสัมผัสกับชุมชนและทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้รู้จักโรงเรียนสาธิตฯ ด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ด้วยการให้แหล่งความรู้จากชุมชน ตามวิธีการดังนี้ การนำนักเรียนสัมภาษณ์วิทยากรในชุมชน การเชิญวิทยากรจากชุมชน การสำรวจชุมชน การขอเยี่ยมชมจากชุมชน การนำนักเรียนศึกษานอกสถานที่ คณะผู้วิจัยคาดว่าเมื่อนักเรียนได้เรียนด้วย

วิธีการดังกล่าวแล้ว ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจะสูงขึ้น และจะได้ทราบความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อโรงเรียนสาธิตฯ รวมทั้งถ้าได้ใช้เทคนิคการวิจัยแบบเชิงปฏิบัติการ(Action Research) อันเป็นวิธีการวิจัยที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการศึกษาโดยใช้กระบวนการปฏิบัติอย่างมีระบบอาศัยการทำงานของกลุ่ม ใช้การปรึกษาหารือร่วมมือกันทำงาน และสะท้อนผลการปฏิบัติหรือปรับปรุงให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการซึ่งจะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการนำความรู้จากชุมชนมาใช้ รวมทั้งเทคนิควิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ นั้นสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่คณะผู้วิจัยกำหนดไว้ อันจะเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเรียนการสอนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบและแนวทางการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา)
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของชุมชนต่อการนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ศึกษาศาสตร์)

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น(ศึกษาศาสตร์) ปีการศึกษา 2539 จำนวน 75 คน และผู้ปกครองของนักเรียนจำนวน 100 คน

2. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

- 2.1 ตัวแปรต้น รูปแบบการสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน
- 2.2 ตัวแปรตาม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคิดเห็นของผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ศึกษาศาสตร์)

3. เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

หน่วยการทำมหากิน เป็นเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต(สังคมศึกษา) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

4. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

เริ่มปฏิบัติงานวิจัยในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2539

นียมศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบการสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง การสอนที่ให้ผู้เรียนได้ศึกษาของจริงในชุมชนเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูและนักเรียนว่าจะเลือกวิธีการอะไรบ้าง เช่น วิทยากรที่เป็นตัวบุคคล สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะเรียน โดยการใช้กิจกรรมนอกสถานที่ การเชิญวิทยากรในชุมชน การสัมภาษณ์บุคคล และการขอยืมวัสดุอุปกรณ์มาใช้ในการสอน มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นนำเสนอ เป็นขั้นที่ครูและนักเรียนร่วมกันเสนอปัญหา โดยใช้สื่อและวิธีการต่างๆ ความสนใจ เพื่อไปสู่การใช้แหล่งความรู้

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นกำหนดจุดประสงค์ ครูและนักเรียนร่วมกันกำหนดปัญหา กิจกรรม วัตถุประสงค์ของการใช้แหล่งความรู้

ขั้นที่ 3 ขั้นวางแผน โดยการวางแผนร่วมกันระหว่างครูและนักเรียน ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 3.1 แบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้า เลือกประธานกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม
- 3.2 จัดเตรียมคำถาม และปัญหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์
- 3.3 วางกฎระเบียบในการศึกษาแหล่งชุมชน
- 3.4 วางแผนจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์เพื่อการศึกษา
- 3.5 วางแผนการป้องกัน แก้ไข ปัญหาอุปสรรคจากการใช้แหล่งความรู้

ขั้นที่ 4 ขั้นดำเนินงาน เป็นขั้นปฏิบัติตามขั้นวางแผน

ขั้นที่ 5 ขั้นประเมินผล ด้วยการสรุปจากขั้นตอนที่วางไว้ และสรุปด้วยการอภิปราย การจัดปายนิเทศ การรายงาน

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการวิจัยที่ใช้กระบวนการปฏิบัติอย่างมีระบบ ซึ่งจะมีผู้วิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และวิเคราะห์ วิจัย ผลจากการสอนในวงจรแต่ละวงจรซึ่งมีขั้นตอน 4 ขั้นตอนคือ การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ โดยจะดำเนินการต่อเนื่องกันจนกว่าจะสรุปขั้นที่แก้ไขปัญหาได้ดีที่สุด มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นวางแผน (Plan) เป็นขั้นของการสำรวจปัญหาสำคัญที่ต้องการจะแก้ไขระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติการ (Act) เป็นขั้น นำการวางแผนมาดำเนินการ เมื่อดำเนินการมีการวิเคราะห์ ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นร่วมกันของคณะผู้วิจัย ซึ่งจะนำมาปรับปรุง แก้ไขในการปฏิบัติครั้งต่อไป ซึ่งแผนงานที่ปฏิบัติอาจมีการยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์

ขั้นที่ 3 ขั้นสังเกตการณ์ (Observe) เป็นขั้นสังเกตขณะปฏิบัติ ผลของการปฏิบัติ สภาพแวดล้อม โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล เช่น การจดบันทึก การสัมภาษณ์ การสังเกตพฤติกรรม

ขั้นที่ 4 ขั้นสะท้อนการปฏิบัติ (Reflect) เป็นขั้นของการประเมินตรวจสอบปัญหาต่างๆ ประเด็นที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ด้วยการอภิปราย เสนอข้อคิดเห็น เพื่อจะเป็นพื้นฐานข้อมูลที่จะนำไปปรับปรุงการวางแผนครั้งต่อไป

3. ความคิดเห็นของผู้ปกครอง หมายถึง ข้อมูลที่ได้จากผู้ปกครองของนักเรียน เกี่ยวกับการใช้แหล่งความรู้ในชุมชน การมีส่วนร่วมในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนของโรงเรียน สาธิต ฯ ว่า ผู้ปกครอง มีความคิดเห็นอย่างไร โดยการตอบแบบสอบถาม ซึ่งอยู่ในลักษณะของมาตราส่วน ประเมินค่า 5 4 3 2 1

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้รูปแบบแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน ในการสอนกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต(สังคมศึกษา) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2. ได้ทราบความคิดเห็นของผู้ปกครองในชุมชนต่อการนำแหล่งชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอน ในโรงเรียนสาธิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ศึกษาศาสตร์)

3. เป็นแนวทางในการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ทำให้ชุมชนเข้าใจระบบการเรียนการสอน สภาพทั่วไปของโรงเรียนดีขึ้น รวมทั้งผู้สอนได้ตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งความรู้ในชุมชนต่อการเรียนการสอน